

*A csanádi székeskáptalan vonzaskörzete a késő-középkorban
(1354–1526)**

A területi kapcsolatok esete a káptalanba való bejutás módjai közül

A magyarországi káptalanok nem csak egyházigazgatási és hiteleshelyi, hanem társadalomtörténeti szempontból is figyelmet érdemelnek a magyar középkorkutatók számára. E testületek közül a Dél-Alföld tekintetében a csanádi székeskáptalan játszott kiemelkedő szerepet. Készülő doktori dolgozatom keretében e káptalan személyi állományán végzek komplex, szociográfiai jellegű vizsgálatot, mely kiterjed a tagok származására, tanultságára, személyi kapcsolataira, egyházi és politikai pályafutására. Így az üres nevek valósággal megelevenednek. A jelen tanulmány a káptalanba való bejutás módjai közül a területi kapcsolatokat vizsgálja arra az 1354 és 1526 közötti időszakra nézve, amely lefedi a Köblös József által jegyzett mérvadó szakirodalom időbeni vizsgálódását, és megegyezik a Fedeles Tamás által a pécsi székeskáptalan esetében kutatott időintervallummal.¹

A területi kapcsolatok kifejezéssel jelöli Köblös József – és az ő nyomán a hazai szakirodalom – a káptalani birtokok felszívó hatása révén történő javadalomszerzést, hangsúlyozván azt, hogy itt nem egyes kanonokok személyi ismeretsége a meghatározó, hanem egy személytelen mechanizmus, a birtokhálózat a közvetítő közeg.² Mint ismeretes, Köblös József a bejutás módját illetően két alapvető típust különböztetett meg: a külső és a belső kapcsolatok útját.³ A területi kapcsolatok útja a belső kapcsolatok közé sorolandó, amikor a káptalanon belüli személyek, erők és mechanizmusok juttatták az illetőt javadalomhoz.⁴ Ezzel szemben külső kapcsolatról akkor van szó, ha egy kanonok bejutását valamely, a káptalantól független külső erőnek köszönhette: a király udvari, hivatali szolgálat fizetségeként, vagy valamely más, személyes indíttatásból adományozott kanonikátust, más esetekben főúri rokonság, vagy valamely főpap közbenjárására juttatta javadalomhoz az illetőt. Mivel a bejutásnak e módja nem függ a származás helyétől, ezért ezt a csoportot a jelen vizsgálatból kizártuk, még ha olyan személyek is vannak köztük, akik a káptalani és püspöki birtokhálózat közvetlen közelében látták meg a napvilágot.

A területi kapcsolatok vizsgálatának lényege a káptalani, illetve püspöki birtokállomány, és az előnevük alapján földrajzi helységhez köthető káptalani tagok összevetése. Egyes középkorkutatók számára – érthető módon – kétséges az előnevek vizsgálatán alapuló módszer és így maga az eredmény is. Ám, még ha a kutatás korlátaival a jelen sorok írója is tisztában van,⁵ nem tartjuk haszontalannak a vizsgálá-

*A tanulmány a NK 81502 sz. OTKA kutatási pályázat támogatásával készült.

¹ KÖBLÖS 1987.; KÖBLÖS 1994.; FEDELES 2005.

² KÖBLÖS 1994. 48.

³ KÖBLÖS 1994. 46.

⁴ KÖBLÖS 1989. 361.

⁵ A származás eldöntésénél, továbbá a nemesek, polgárok és jobbágyok elkülönítésénél – jobb híján – az előnevet, pontosabban a származáshelyet jelölő megkülönböztető nevet vettük alapul. Persze ez önmagá-

lat elvégzését és az eredmény közzétételét. Egyrészt azért, hogy ez a forrásokból kiolvasható információ típus se maradjon kihasználatlanul, másrészt, hogy a kapott eredményt a dolgozat végén egybevegyessük a más káptalanok személyi állományán azonos módszerekkel végzett kutatásokéval.

A csanádi székeskáptalan archontológiáját már Borovszky Samu összeállította Csanád vármegye történetének írásakor az általa összegyűjtött 361 káptalani kiadvány és a kiadott vatikáni kútfők alapján.⁶ Ezt az archontológiát nagyban pontosította és kiegészítette a csanádi egyházmegye legnagyobb történetírója, Juhász Kálmán.⁷ A székeskáptalan általános történetének leírásán, a tagok névsorának összeállításán és a káptalani kiadványok regesztáinak közlésén azonban ő sem lépett túl. Modern, prozopográfiai adattáron alapuló szociográfiai vizsgálatokat nem végzett. Persze nem is lehet ezt rajta számon kérni, hiszen Nyugat-Európában is csak a 20. század során formálódtak ki az ilyen típusú kutatások keretei, Magyarországon pedig Köblös József tette meg az első lépéseket a múlt század utolsó két évtizedében.⁸

A területi kapcsolatok vizsgálatának fő segédeszköze az a térkép, amely egyszerre jelöli a káptalan birtokhálózatát és az arról a területről származó kanonokok szülőföldjét. Térképre kellett hát vetítenünk a csanádi püspök és káptalanok birtokhálózatát. Engel Pál elektronikus térképét vettük alapul. Ezt pontosítottuk és egészítettük ki, többek között Oltványi Pál, Ortvay Tivadar, Borovszky Samu, Milleker Bódog, Szentkláray Jenő, Csánki Dezső és Györffy György munkáinak segítségével. A Duna-Tisza-Maros köz középkori történetének kutatását korlátozó nagy mérvű forráspusztlás meglehetősen megnehezítette a szórt adatok alapján ismert birtokhálózat részleteinek beazonosítását. Így a csanádi székeskáptalan által birtokolt 55 település (továbbá 4 szőlős, 5 helység tizede, és az ismeretlen nagypréposti birtokok) közül 3 térképre vetítése kérdéses, 9 pedig lokalizálhatatlan; a csanádi püspökök által birtokolt 55 helység (és 35 település tizede) közül 2 kérdéses és 5 lokalizálhatatlan; a társaskáptalan 2 birtoka közül 1 lokalizálása kérdéses. Feltűnő, hogy a püspöki és a székeskáptalani birtokok száma mennyire megegyezik. Azonban felhívnanék a figyelmet, hogy a székeskáptalan birtokai közül 25-26 db csak 1471-ben került hozzá Keszi Balázs aradi alispán és solymosi várnagy kegyes alapítványaként.⁹ Előtte tehát 29-30 birtoka lehetett a testületnek. 1456-ban a csanádi püspök is kapott 2 birtokot Keszitől, egy oltáralapítvány részére. Így Keszi adományai előtt 29, illetve 53 lehetett a birtokok száma, ami közel egyharmad - kétharmad arányt jelent a püspöki birtokállomány javára. Ez az arány pedig valószínűleg országos tendenciát tükröz.

ban gyakran nem nyújt kielégítő információt. Az az alapelv vezetett, hogy ha a származási hely *civitas* volt, a személyt polgári származásúnak vettük, ha *oppidum* vagy falu, és van ilyen nevű birtokos család, nemesinek, ha nincs, akkor mezővárosi polgárnak vagy jobbágnak. Ezen kérdések eldöntéséhez leginkább Csánki Dezső és Engel Pál munkáit tudtuk hasznosítani. Több, azonos névvel vagy névváltozattal rendelkező helység esetén a fejlődés magasabb fokán álló, nagyobb lélekszámú települést véltük származáshelynek, feltűnően eltérő térbeli távolságokat tapasztalva pedig a Csanádhoz közelebbit. Ha ezek után is nyitott maradt a kérdés, úgy igyekeztünk minden lehetőséget feltüntetni.

⁶ BOROVSZKY 1896. 387–432.; BOROVSZKY 1897. 102. 130. jz.

⁷ JUHÁSZ 1941. 16–84.

⁸ Erre I. FEDELES 2005. 23–36.

⁹ ADATTÁR 1873. 344.; BOROVSZKY 1896. 165.

A területi kapcsolat módjai

a) A káptalani birtokon élő jobbágy jut javadalomhoz

Székeskáptalanról lévén szó, a püspöki birtokállomány felszívó hatásával is számolnunk kell, ahogy tette ezt Köblös József Győr, Fedeles Tamás pedig Pécs esetében.¹⁰ Ilyen területi kapcsolódás útján jutott javadalomhoz káptalani birtokról Apátfalvi Miklós (kanonok 1408–, aradi főesperes 1418–1427),¹¹ Szentmihályi Péter (kanonok 1440)¹² és Tóth János (főesperes és kanonok 1523 körül)¹³ Udvardról, illetve püspöki birtokról Nádasdi Miklós (kanonok 1389–)¹⁴ és Zombor László (torontáli főesperes és kanonok 1429–1451).¹⁵ A folyamatot úgy képzelhetjük el, hogy a káptalani vagy püspöki birtokon élő jobbágyfiút a helyi pap tanítja, majd tehetségesnek találván, a birtokos figyelmébe ajánlja. A káptalan vagy püspök a fiút a káptalani iskolában taníttatja, majd ha komolyan lát benne fantáziát, akár külföldi egyetemre is kiküldi, végül javadalmat juttat neki. Ez utóbbi feltételezhető a káptalan Udvard nevű birtokáról származó Tóth János esetében is,¹⁶ akinek javadalomviselése csak 1505. évi bécsi tanulmánya után mutatható ki, 1523-ban, igaz ekkor már nemcsak kanonoknak, hanem közelebről meg nem határozott főesperesnek is nevezik. Az egyetemjárás és javadalomszerzés mozzanata fel is cserélődhetett, ez esetben a tanulni vágyó személy már javadalma birtokában, feltehetően saját indítatásból ment külföldi egyetemre. Így Szentmihályi Péter is a csak 1440-től igazolható javadalomszerzése után, 1444-ben tanult a bécsi egyetem *facultas artium*-án.¹⁷ Zombor László feltehetően a csanádi püspök Temes megyei falujából származott, vagy esetleg a Telegdiek által birtokolt, Csanádhoz közeli, Maros-parti Zomborból, mint ahogy a majd száz évvel előtte kanonokként szerepelt Zombori Lászlónál feltételezzük.

b) A káptalannal közösen birtokló nemesi család egyik tagja jut stallumhoz

A vizsgált korszakból jelenleg két ilyen személyünk van. Páznádi Domokos 1462-ből igazolható csanádi kanonikátusa¹⁸ előtt nem sokkal, 1446-ban a páznádi Bak(i) család a Páznádiakkal együtt részbirtokokat zálogosítottak el a Terjénieknek a Temes megyei Tivántelegén és Megyeren.¹⁹ Bár a csanádi székeskáptalan csak pár évtizeddel később, 1471-től birtokolta Megyer egészét és Tivánteleg egy részét Keszi Balázs kegyes adományaként, a testület vélhetőleg kapcsolatban állt a Páznádiakkal, már csak azért is, mert a csanádi püspök Szentgyörgy nevű birtoka északról mindvégig szomszédos volt a nevezett birtokokkal. A másik javadalomhoz jutott személy, akinek a családja közösen birtokolt a székeskáptalannal, keresztúri

¹⁰ KÖBLÖS 1994. 48.; FEDELES 2005. 120.

¹¹ JUHÁSZ 1941. 59., 77–78. vö. BOROVSZKY 1896. 409.

¹² PESTY 1876. 68.; BOROVSZKY 1896. 426.; JUHÁSZ 1941. 81.

¹³ DL 29 650.; BOROVSZKY 1896. 428.; JUHÁSZ 1941. 84.

¹⁴ MON. VAT. III. 53.; BOROVSZKY 1896. 424.; JUHÁSZ 1941. 76.

¹⁵ JUHÁSZ 1941. 66. vö. BOROVSZKY 1896. 415.

¹⁶ SCHRAUF 1902. 159. *Johannes Thot de Wdwardt*

¹⁷ SCHRAUF 1892. 96. *Petrus Michaelis de Sancto Michaeli*

¹⁸ BOROVSZKY 1896. 426.

¹⁹ CSÁNKI II. 87., 73., 78.

Székely Benedek (kanonok 1450–1454)²⁰ volt, minthogy a Csanáddal nyugat felől szomszédos Keresztúr birtok egy részét a szóban forgó testület bírta.

c) *A káptalani birtoknak (legtöbbször közvetlen) közeléből jut az illető javadalomhoz*

Ez a területi kapcsolatok leggyakoribb típusa. A következő, származási kategóriák szerint csoportosított személyek így juthattak be a csanádi székeskáptalanba a káptalani és püspöki birtokok közeléből.

1) Nemesek

Maczedóniai Bálint²¹ (temesi főesperes és kanonok 1421–1423), valószínűleg Maczedóniai András *aulicus* (1399–1414)²² fia, családjának kiterjedt birtokhálozatából számos település volt szomszédos káptalani és püspöki birtokokkal. Így az Arad megyei Alsó- és Felső-Darócot a csanádi székeskáptalan birtokai vették közre, míg a Csanád megyei Fejéregyháza és Perjámos nevű birtokuk pedig a püspök birtokaival volt határos, több oldalról is. Továbbá maga a névadó birtokuk, Maczedónia azon Gyülvész falu mellett feküdt, melynek harmadát a székeskáptalan birtokolta. A Pókaházi Orbán (krassói főesperes 1516–1520)²³ előnevében szereplő Külső-Szolnok megyei Pókaháza nem esett messze az azonos megyében lévő, a káptalan birtokát képező Tiszaföldvártól, emellett családja Zaránd megyei Nagybernót nevű faluja a káptalan Kovászi nevű birtokához és Tősegyháza nevű falujához feküdt közel.

Czibak László,²⁴ aki háromévnnyi prépostsága után, 1374-ben megválva a papi rendtől megházasodott – s így könnyen lehet hogy Czibak László fia László kolozsi ispán (1429–1430)²⁵ apja – is ilyen területi kapcsolat útján jutott javadalomhoz. Ugyanis a Külső-Szolnok megyei Czibakháza szomszédos volt a káptalan már említett Tiszaföldvár és Martfű nevű birtokával, továbbá a Csanád megyei Szöreg és Deszk is a Hontpázmány nembeli Czibak és Esztári családé volt.²⁶ Pordányi Márton (kanonok 1418–1431)²⁷ vélhetőleg a Csanád megyei Pordányt birtokló család sarja volt. Pordány Csanádtól nyugatra, a székeskáptalan által felerészben birtokolt Erdőspalota és Keresztúr mellett helyezkedett el nyugat felől.²⁸ Csamai János (kanonok 1423–1432, székesegyházi főesperes 1424–1432)²⁹ Temes megyéből, a Szent-György és (Kis-)Acsád püspöki birtokok között fekvő Csama³⁰ és (a később a székeskáptalan birtokába került) Szent-András településeket 1387/1391–1470 között birtokló családból származhatott. János inkább nemesi, sem mint jobbágyi származására utal, hogy csanádi javadalomszerzése előtt már aradi olvasó- és mesterkanonoki stallummal is rendelkezett.

²⁰ BOROVSZKY 1896. 426.; JUHÁSZ 1941. 82.; CSÁNKI I. 714.

²¹ PESTY-ORTVAY 1896. 566. (365. sz.); JUHÁSZ 1941. 53., 78–79. vö. BOROVSZKY 1896. 405.

²² ENGEL 1996. I. 493.

²³ KNAUZ 1863. 86.; BOROVSZKY 1896. 421.; JUHÁSZ 1941. 71.

²⁴ MON. VAT. I. 515., BOROVSZKY 1896. 389., JUHÁSZ 1941. 24.

²⁵ ENGEL 1996. I. 250.

²⁶ ENGEL

²⁷ JUHÁSZ 1941. 80.

²⁸ CSÁNKI I. 701.

²⁹ JUHÁSZ 1941. 36, 79.

³⁰ CSÁNKI II. 31.

Végül e kategóriában említhetjük meg Fügedi Miklóst (kanonok 1397–),³¹ aki valószínűleg a csanádi székeskáptalan egy 1326. évi kiadványában királyi emberként említett Fügedi László³² leszármazotta. Füged falu Egresztől délre, püspöki birtokok gyűrűjében feküdt a Maros és a Harangod között.³³ Borovszky szerint a családnak még 1450-ben is állt az udvarháza Alsó-Fügeden.³⁴

2) Polgárok

Az Alföldről lévén szó, leginkább mezővárosi polgárok, vagyis jogi szempontból jobbágyok voltak. Ez a megállapítás még az Alföld legnagyobb városára, Szegedre is igaz, tekintve, hogy az csak 1498-ban nyerte el a királyi szabad város rangot.³⁵ A Tisza-parti város polgárfiai közül 11 is javadalmat szerzett a csanádi székeskáptalanban a püspöki város törökök általi elfoglalásáig. Azonban a 11 személy közül 3 a vizsgált korszak után, azaz 1526 és 1552 között viselte javadalmát, továbbá egy fő (Szegedi Baratin Lukács)³⁶ udvari szolgálat, egy másik pedig (Szegedi Szerafin,³⁷ Lukács testvére) főpapi támogatás eredményeként szerezte javadalmát, így e személyeket jelen vizsgálat alkalmával figyelmen kívül hagyjuk. Szeged még így is a legtöbb azonos helyről származó káptalani tagot adta: Szegedi Gergely (kanonok 1521–1536),³⁸ Szegedi János (temesi főesperes 1521–1522),³⁹ Szegedi László (kanonok 1423 előtt),⁴⁰ Szegedi Márton (kanonok 1347–, krassói főesperes 1355–1358),⁴¹ Szegedi Miklós (kanonok 1511),⁴² Szegedi Zákány Balázs (kanonok 1524–, sebesi főesperes 1527–1537).⁴³

Ez a jelentős „bejutási csatorna” valószínűleg a térbeli közelség (légvonalban 35, úton 40–42 km) és az abból fakadó intenzív gazdasági kapcsolatok, a marosi vízi út, a csanádi székeskáptalan által működtetett iskola és hiteleshely hatásának tulajdonítható. Szeged esetében is kimutatható a káptalani birtokhálózattal való kapcsolat, minthogy a csanádi székeskáptalan a Szegedtől északra – Szer felé félúton – lévő Serke/Serkéd⁴⁴ falu és birtok, míg a csanádi társaskáptalan a Szegedtől délre – Szentiván és Gyála szomszédságában levő – Papkeresztúr⁴⁵ falu és a hozzá tartozó birtok tulajdonosa volt. Fennáll a kérdés, hogy Zákány Balázs mennyire köszönhette 1524. évi javadalomszerzését a testületben 1521-től szereplő Gergelynek és Jánosnak, azok pedig Miklósnak, aki 1511-ben tünt fel káptalani kiküldöttként.

A következő város, melynek fiai a második legnagyobb számban jutottak be a székeskáptalan személyi állományába, Gyula. Az innen származó 5 személy, úgymint

³¹ MON. VAT. IV. 33.; BOROVSKY 1896. 424.; JUHÁSZ 1941. 76.

³² DL 76 353.

³³ GYÖRFFY I. 857.; CSÁNKI I. 696.

³⁴ BOROVSKY 1896. 137.

³⁵ BLAZOVICH 2002. 26–27.

³⁶ JUHÁSZ 1941. 68.; JUHÁSZ 1947. 80–97.

³⁷ JUHÁSZ 1941. 44.

³⁸ BOROVSKY 1896. 428.; JUHÁSZ 1941. 84.

³⁹ BOROVSKY 1896. 407.; JUHÁSZ 1941. 54.

⁴⁰ JUHÁSZ 1941. 79.

⁴¹ BOROVSKY 1896. 419.; ANJOU-OKLT. XXXI. 56.; JUHÁSZ 1941. 69.

⁴² BOROVSKY 1896. 427.; JUHÁSZ 1941. 83.

⁴³ VERESS 1941. 86.; BOROVSKY 1896. 419.; JUHÁSZ 1941. 68.

⁴⁴ ENGEL; BOROVSKY 1896. 165.

⁴⁵ GYÖRFFY I. 861.; CSÁNKI I. 698.

Gyulai András (kanonok 1391),⁴⁶ Gyulai Kelemen (kanonok 1522),⁴⁷ Gyulai László (kanonok 1464),⁴⁸ Gyulai Mihály (főesperes és kanonok 1497–1505 körül)⁴⁹ és Gyulai Péter (kanonok 1549)⁵⁰ közül egyedül az utóbbi szerezte csanádi javadalmát 1526 után. Esetükben már könnyebb kizárni, hogy egymást segítették volna csanádi stallumhoz, ugyanis javadalomviselésüket több évtizedes időközök határolják el. A gyulai javadalomszerzése szintén a viszonylagos területi közelséggel magyarázható. Figyelemreméltó, hogy a váradi káptalanok személyi állományát kutató Kristóf Ilona adatai szerint csak 3 Gyulai előnevű személy szerepelt Váradon,⁵¹ míg Csanádon ugyanezen időszakban ugyanennyi személy szerzett javadalmat Gyuláról, annak ellenére, hogy Gyula egyházi igazgatás szerint Váradhoz és Egerhez tartozott.⁵² Valószínűnek tartjuk, hogy eme jelenség háttérében Gyula város földrajzi helyzete állt, ugyanis Csanádtól (67 km) és Váradtól (77 km) közel azonos távolságra fektült.

Úgy tűnik, hogy a városok és a mezővárosok szülőtteinek esetében a területi kapcsolatok által való javadalomszerzés nagyobb földrajzi távolságok esetén is érvényesült, valószínűleg a városok nagyobb lélekszáma és vonzáskörzete ill. jelen esetben az egyházi karriert választó fiataljaik "kirajzása" miatt. A Maros-menti Lippáról – ami Arad megye települései közül a városfejlődés legmagasabb fokára jutott⁵³ – 3 személy: Lippai István (kanonok 1398 előtt),⁵⁴ Lippai Péter (énekelőkanonok 1400–1423, kanonok 1410–1423)⁵⁵ és Lippai Tamás (sebesi főesperes 1521–1523, kanonok 1516–1523)⁵⁶ jutott javadalomhoz a csanádi székeskáptalanban.

Érdekes, hogy az egész Duna-Tisza-Maros köz egyik legvárosiasabb településéről,⁵⁷ Temesvár királyi földesúri városból csupán két fő, Temesvári Miklós (krassói főesperes és kanonok 1483–1487)⁵⁸ és Temesvári István (kanonok 1423)⁵⁹ szerepelt a vizsgált időben a csanádi székeskáptalanban, pedig Temesvár püspöki és káptalani birtokokkal is szomszédos volt.⁶⁰ Ehhez képest a Temes megyei, Gyülvész káptalani

⁴⁶ PESTY–ORTVAY 1896. 199. (122. sz.), 200. (123. sz.); JUHÁSZ 1941. 76., 77. vö. BOROVSZKY 1896. 424.

⁴⁷ DL 25 018.; BOROVSZKY 1896. 428.; JUHÁSZ 1941. 84.

⁴⁸ BOROVSZKY 1896. 426.; JUHÁSZ 1941. 82–83.

⁴⁹ DL 20 602.; BOROVSZKY 1896. 427.; JUHÁSZ 1941. 83.

⁵⁰ BOROVSZKY 1896. 429.; JUHÁSZ 1941. 84.

⁵¹ KRISTÓF 2009. 34., 41., 45.

⁵² A város Fehér-Köröstől északra eső része Békés megye területén fektült és egyházigazgatásilag a váradi püspökséghez tartozott, míg a város déli része a várral Zaránd megye részét képezte és az egrai püspökségnek volt alárendelve. CSÁNKI I. 647.; KOVÁCS 2011. 82.

⁵³ BÁCSKAI 1965. 25., 28., 34.; KUBINYI 2000. 75.; GYÖRFFY I. 180–181.; CSÁNKI I. 760., 764.; MÁRKI 1892. 180–183.

⁵⁴ MON. VAT. IV. 59.; BOROVSZKY 1896. 425.; JUHÁSZ 1941. 76.

⁵⁵ BOROVSZKY 1896. 398–399.; BÉKEFI 1910. 72.; JUHÁSZ 1941. 45–47.; LUKCSICS 1931. 141. (595. sz.) és 148. (661. sz.)

⁵⁶ BOROVSZKY 1896. 418–419.; JUHÁSZ 1941. 68.

⁵⁷ Lásd PETROVICS 2008.

⁵⁸ DL 18 854., 18 973., 46 073.; BOROVSZKY 1896. 421. vö. JUHÁSZ 1941. 70–71., ahol tévesen János keresztnévvel szerepel.

⁵⁹ JUHÁSZ 1941. 53.

⁶⁰ További két temesvári neve is előfordul Csanádon, de János a vizsgált időszak előtt, 1333-ban szerepelt a pápai tizedjegyzékben, mint csanádi kanonok és temesvári plébános. A tény, hogy a 1333 és 1354 közötti időszakból 21 csanádi kanonok nevét ismerjük, tehát többet, mint ahány kanonoki stallum volt, kizárni látszik annak a lehetőségét, hogy az illető a vizsgált időszakban is a testület tagja lett volna. MON. VAT. I. 145.: „*Johannes plebanus et canonicus de Temeswar.*” BOROVSZKY 1896. 422.;

birtoktól északra fekvő Újbécs nevű „jelentéktelen mezőváros”⁶¹ 2–3 tagot is adott a csanádi székeskáptalannak. Újbécsi Péter (sebesi főesperes 1411–1418, kanonok 1418 előtt)⁶² és Újbécsi Tamás (kanonok 1431–1432)⁶³ bizonyára innen származott. Egy harmadik személyt, Fülöpöt (prépost és kanonok 1439–1450)⁶⁴ is illettek Újbécsi előnévvel és valószínűleg csak később, a püspöki székhelyre kerülve, illetve onnan egyetemre menve nevezték Csanádinak. A káptalani birtokokkal és Temesvárral is szomszédos Ötvény mezővárosból egy személy, Ötvényi Domokos (aradi főesperes 1414–1418, kanonok 1418–1420) szerzett javadalmat a testületben.⁶⁵ A Temes megyei Ohátról is egy fő, Ohadi Gergely (kanonok 1446) jutott be a székeskáptalanba.⁶⁶ A szintén Temes megyei Cseri mezővárosból – mely fekvését tekintve több püspöki és káptalani birtokhoz is viszonylag közel volt – szintén egy személy, György fia Boldizsár (olvasókanonok 1446–1471) jutott stallumhoz a Szent György oltalma alatt álló káptalanban.⁶⁷ A Krassó megyei Mezősomlyóról szintén egy mezővárosi polgár, Mezősomlyói András (örkanonok 1387–1415)⁶⁸ szerepelt a székeskáptalan személyi állományában.

3) Jobbágyok

A Bécsben már főesperesként jogot tanult Mácsalakai Máté (sebesi főesperes 1446–1471)⁶⁹ az Arad megye középső részén káptalani birtokok szomszédosságában elhelyezkedő Mácsalaka falu szülőtte volt. Árki János (kanonok 1394–)⁷⁰ szintén jobbágyi származású volt, amennyiben neve alapján az Arad megye nyugati részén és püspöki birtoktól nem messze fekvő Ároki nevű faluban született. Igaz, János származási helyeként még a szomszédos Zaránd megyei Árok falu is szóba jöhet, melynek szintén volt Árki névváltozata.⁷¹ Újnepi Dávid (kanonok 1467)⁷² a Temes megyei Újnép település szülőtte volt. Szentkirályi Ternek Benedek (kanonok 1418–, sebesi főesperes 1419–1437)⁷³ a Csanád megye északnyugati részén, káptalani birtokok között elhelyezkedő Szentkirályról származott, ahol ráadásul a székeskáptalan prépostjává volt a tizedszedés joga. Teremi Péter (temesi

JUHÁSZ 1941. 72. Egy másik Temesvári János pedig csak egyházmegyei áldozópap volt és Borovszkynál tévesen került be a Maroson túli főesperesek sorába, ráadásul csak a vizsgált időszak után, 1528-as dátummal. BOROVSZKY 1897. 99., 103. 175. jz.; JUHÁSZ 1941. 14.

⁶¹ KUBINYI 2000. 91. (298. sz.)

⁶² JUHÁSZ 1941. 67. vö. BOROVSZKY 1896. 417.

⁶³ JUHÁSZ 1941. 80.

⁶⁴ BOROVSZKY 1896. 391.; JUHÁSZ 1941. 28.

⁶⁵ JUHÁSZ 1941. 58. vö. BOROVSZKY 1896. 409.

⁶⁶ ACTA BOSNAE 200.; BOROVSZKY 1896. 426.; JUHÁSZ 1941. 82.

⁶⁷ JUHÁSZ 1941. 82. vö. BOROVSZKY 1896. 396.

⁶⁸ JUHÁSZ 1941. 49. vö. BOROVSZKY 1896. 401–402.

⁶⁹ BOROVSZKY 1896. 418.; JUHÁSZ 1941. 68.; SCHRAUF 1892. 143.: „*Dominus Matheus Maczalaka, archidiaconus Chanadiensis.*” (1449. ápr.)

⁷⁰ MON. VAT. III. 244.: „*Johanni Marci de Arki, canonico Cenadiensis.*” BOROVSZKY 1896. 424.; JUHÁSZ 1941. 76.

⁷¹ Lásd ENGEL

⁷² DL 30 883.; BOROVSZKY 1896. 426.; JUHÁSZ 1941. 83.

⁷³ JUHÁSZ 1941. 68. vö. BOROVSZKY 1896. 417.

főesperes és kanonok 1393–1421)⁷⁴ a Csanád megye déli részén fekvő és püspöki birtokkal határos Teremi falu szülőtte.⁷⁵

Ebbe a csoportba sorolható Zombori László (kanonok 1357)⁷⁶ is, aki valószínűleg a Csanáddal nyugat felől határos Zombor birtokról származott, minthogy a csanádi püspök csak 1421-től birtokolta a Temes megyei Zombor faluját. Perjémesi János (kanonok 1446)⁷⁷ a Csanád megyei keleti részén levő Perjámos falu szülőtte volt. Perjámos birtok a püspök Szentmiklós nevű birtokával volt szomszédos, illetve a Perjámos birtokon fekvő Loránt falut is a csanádi püspök bírta.

d) A „c” pont három típusának valamelyikéhez tartozó személy hovatarozása adatok hiányában eldönthetetlen

Keresztúri János (kanonok 1476)⁷⁸ esetében nem tudjuk, hogy a káptalani birtokrészről származó jobbágy, vagy a helység másik felében birtokló nemesi család tagja volt, vagy esetleg a társaskáptalan Pap-Keresztúr nevű birtokáról származott, ahogy azt Juhász Kálmán feltételezte.⁷⁹ Berekszői András (kanonok 1407 előtt)⁸⁰ szintén nemes vagy jobbágy volt, ti. Temes megyében két Berekszó nevű település is létezett és ráadásul mindkettő káptalani és püspöki birtokokkal volt szomszédos, csak az egyik birtokos családját nevezték a településről, a másik a Macedóniai családe volt.

A káptalani és püspöki birtokokkal is határos Csanád megyei Nagybesenyőről származó Nagybesenyei István (marosontúli főesperes 1520 k.–1522)⁸¹ szintén nemes vagy jobbágyszármazású volt, attól függően, hogy a falut birtokló és Besenyőinek nevezett család tagja volt-e. Illyei Tiborc (kanonok 1517)⁸² előneve alapján vagy a püspöki birtok közelében fekvő és a Becsei uradalom részét képező, Torontál megyei Illyéről származott, vagy a nevét a Hunyad megyei Illyéről nyerő, Hunyad és Arad megyében kiterjedt birtokállománnyal rendelkező család sarja volt.⁸³ A család Arad megyében, a Maros mentén fekvő Zádorlaka birtoka igen közel feküdt a csanádi püspök Kísszentpéter nevű birtokához.

Veres Pál (kanonok 1400–1405)⁸⁴ – hacsak nem valamilyen külső ismertetőjegye alapján nyerte előnevét – annak a Veres családnak lehetett a tagja, amely a Csanád megyei Földeáknak volt a birtokosa.⁸⁵ Földeák szomszédos volt a székeskáptalan Igás nevű birtokával, tizede pedig a nagyprépostot illette.⁸⁶ Pál előnévvel kapcsolatban további bizonytalanságra adhat okot, hogy Temes megyéből is

⁷⁴ JUHÁSZ 1941. 53., 78. vö. BOROVSZKY 1896. 405.

⁷⁵ Temes megyében, Ohad mellett létezett egy Teremi nevű pusztá is, de kevésbé tartjuk valószínűnek, hogy Péter onnan származott volna. CSÁNKI II. 66.

⁷⁶ ANJOU-OKM. VI. 554.; BOROVSZKY 1896. 423.; JUHÁSZ 1941. 74.

⁷⁷ ACTA BOSNAE 200.; BOROVSZKY 1896. 426.; JUHÁSZ 1941. 82.

⁷⁸ BOROVSZKY 1896. 426–427.; JUHÁSZ 1941. 83.; SCHRAUF 1892. 101.

⁷⁹ JUHÁSZ 1941. 83.

⁸⁰ JUHÁSZ 1941. 77.

⁸¹ DL 25 018.; BOROVSZKY 1896. 413.; JUHÁSZ 1941. 62.

⁸² BOROVSZKY 1896. 427.; JUHÁSZ 1941. 83.

⁸³ CSÁNKI I. 788., V. 187.

⁸⁴ MON. VAT. IV. 176: „*dilectum filium Paulum Johannis, alias dictum Veres.*” BOROVSZKY 1896. 425.; JUHÁSZ 1941. 77.

⁸⁵ CSÁNKI I. 716.

⁸⁶ BOROVSZKY 1896. 164.

ismeretes Veres család, még hozzá három is, úgymint a kenézi, a muronyi és a rábéfalvi.⁸⁷ Sőt, még az egyházmegyével határos Zaránd és Hunyad megyékben is birtokoltak Veres családok.⁸⁸ Az is figyelemre méltó, hogy az egyházmegyével szomszédos Bodrog megyében Pál csanádi javadalomviselésével gyanúsán egy időpontban, 1402-ben egy bizonyos Veres László volt az alispán.⁸⁹

e) A területi kapcsolatok speciális esetének fogható fel, amikor a káptalanba helyi származású polgárok jutnak be

A csanádi székeskáptalanba így jutott be a Csanádi nevet viselő András (örkanonok 1415–1435),⁹⁰ Ágoston (kanonok 1444)⁹¹ és György (sebesi főesperes 1345–).⁹² Közülük egyedül Csanádi György az, akinek kérdéses az 1354 utáni javadalomviselése, minthogy sebesi főesperessé való kinevezéséről 1345-ből van tudomásunk és utóda csak 1361-ben tűnik fel a forrásokban.

Ebbe a kategóriába sorolhatnánk még azt a Csanádi Fülöpöt is, aki Újbécsi Fülöpként is ismeretes, így fentebb említettük. Továbbá itt említhetjük meg Csanádi Balázst (kisrépost, azaz székesegyházi főesperes és kanonok 1420–1424)⁹³ és Miklóst (kanonok 1398–, torontáli főesperes 1403–1429),⁹⁴ akik bár a vizsgált időszakban viselték csanádi javadalmukat, ám nevüket nem a püspöki székhelyről, hanem arról az erdélyi Szász-Csanádról nyerték,⁹⁵ ami életükben még az egresi apát birtoka volt és csak a 16. század elején lett a csanádi püspök birtokállományához csatolva.⁹⁶

Eredmények

A csanádi székeskáptalanban 1354–1526 között összesen 254 klerikus jutott stallumhoz, 152 személy esetében ismeretlen, 102 esetében pedig ismert, vagy legalábbis gyanítható a bejutás módja. Az ismert esetek közül 50 főnél feltételezhető a területi kapcsolat általi javadalomszerzés. Ezen belül 39 azon esetek száma, ahol ez tűnik a legbiztosabb bejutási módnak, és 11 eset kérdéses, mert más típusú kapcsolat is közrejátszhatott. A százalékos megoszlást tekintve 39 fő esetén 38%, 50 fő esetén 49% a területi kapcsolatok aránya a javadalomszerzés módozatai között.

Lássuk, hogy fest mindez az azonos módszerrel, megközelítőleg, vagy teljesen azonos korszakból, hasonló kanonoki testületek személyi állományán végzett vizsgálatok eredményei tükrében! A Köblös József által vizsgált budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalanokban 1458 és 1526 között szereplő összesen 596 személy közül területi kapcsolatok által jutott javadalomhoz 1 méltóságviselő és 29 kanonok, továbbá 30 helybeli kanonok.⁹⁷ Így a területi kapcsolatok által javadalomhoz jutott személyek aránya az összes javadalmas 10%-a, míg az ismert bejutásúak 14,7%-a.

⁸⁷ CSÁNKI II. 91.

⁸⁸ CSÁNKI I. 756., V. 243.

⁸⁹ ENGEL 1996. II. 257.

⁹⁰ JUHÁSZ 1941. 49.

⁹¹ BOROVSZKY 1896. 426.; JUHÁSZ 1941. 81. vö. SCHRAUF 1892. 49.

⁹² THEINER 1859. 682. (1028. sz.); BOROVSZKY 1896. 416.; JUHÁSZ 1941. 67.

⁹³ BOROVSZKY 1896. 390–391.; JUHÁSZ 1941. 36.

⁹⁴ BOROVSZKY 1896. 414–415.; JUHÁSZ 1941. 66., 80.

⁹⁵ JUHÁSZ 1941. 36.

⁹⁶ BOROVSZKY 1896. 164.; JUHÁSZ 1947. 28–29.

⁹⁷ KÖBLÖS 1994. 231.

Fedeles Tamás a pécsi székeskáptalan esetében azt az eredményt kapta, hogy az 1354 és 1526 között kimutatható 376 tag közül az ismert bejutású 140 személy 18,5%-a köszönhetett javadalmát a területi kapcsolatoknak.⁹⁸

Csanád esetében tehát az óvatos becslés is a dunántúli arány legalább kétszeresét mutatja, úgy, hogy jelen vizsgálatból több olyan személy is ki lett zárva, aki egyházmegyei vagy ahhoz igen közeli származású volt ugyan, de javadalomszerzését inkább külső kapcsolatoknak, vagyis a káptalantól független külső erőnek köszönhetete. Továbbá az is elgondolkodtató, hogy amíg Csanád esetében nem ismerjük az összes káptalani és püspöki birtokot, ill. az ismertek közül is sok a lokalizálhatatlan, addig a pécsi és a fehérvári káptalanoknak jóval több birtokuk, ez által kiterjedtebb birtokhálózatuk volt.

A különböző javadalomszinteket külön-külön is megfigyelhetjük, az eredmények részletesebb bontásban való vizsgálata által. A pécsi testületbe egyből bekerült méltóságviselők és főesperesek esetében 18%, a mesterkanonokok körében pedig 20,5%-os arányú a területiség elvén megvalósult javadalomszerzés.⁹⁹ Köblös szerint az általa vizsgált káptalanokban az egyből bejutott kanonokok 17%-a területi kapcsolatok, 18%-a a helybeliség útján szerezte stallumát,¹⁰⁰ viszont a függelékben szereplő összefoglaló statisztikai táblázatának tanulsága szerint mindkét arány 11% volt.¹⁰¹ Csanádon az ismert bejutású személyeket vizsgálva úgy találtuk, hogy a méltóságviselők egyharmada, a főesperesek fele, a kanonokoknak pedig kétharmada köszönhetette javadalmát területi kapcsolatoknak. Az egyből bejutott személyek esetében azt tapasztaltuk, hogy a csanádi méltóságviselőknek 29,5%-a, a főespereseknek 62%-a, a kanonokoknak pedig 46%-a jutott be a káptalani és püspöki birtokok felszívó hatása által.¹⁰²

A kapott eredmények tovább erősítik ama meggyőződésünket, hogy a csanádi székeskáptalan képében a középkori székeskáptalanok egy periférikus típusát láthatjuk. Az egyházmegye elhelyezkedése folytán fokozottan ki volt téve a török veszélynek. Ennek egyik következménye, hogy a késő középkorra erősen megcsappant bevételek és ezzel összefüggésben a királyi udvarhoz kötődő viszonylag lazább kapcsolatok eredményeként nagyobb volt az érdektelenség az itteni javadalmak iránt. Ezzel egybecseng az a tény is, hogy a magyar székeskáptalanok közül a csanádi soraiban volt arányaiban a legkevesebb külföldi származású személy.¹⁰³ Ilyen körülmények között jobban érvényesülhetett a területiség személytelen mechanizmusa általi javadalomszerzés, és a helybeli klerikusok előlépésének is nagyobb volt a lehetősége.

Végül felhívom a figyelmet arra a szembetűnő tényre, hogy a csanádi egyházmegyének csak a középső és az északi része látható a térképen, a torontáli és a

⁹⁸ FEDELES 2005. 120.

⁹⁹ FEDELES 2005. 132–133.

¹⁰⁰ KÖBLÖS 1994. 65.

¹⁰¹ KÖBLÖS 1994. 231.

¹⁰² Természetesen a kapott arányok óvatossággal való kezelésére int bennünket az a tény, hogy a területi kapcsolatra konkrét forrás nélkül, csupán az előnév ismeretéből is következtetni lehet. Ez jelentősen torzíthatja az arányokat azon bejutási csatornák rovására, amelyeket csak a – Csanád esetében oly csekély számú – források alapján lehetne pontosabban rekonstruálni.

¹⁰³ FEDELES 2007. 43.

sebesi főesperesség déli része, a krassói főesperesség legnagyobb része nem szerepel rajta. Ennek oka nem csupán az, hogy e területeken nem voltak birtokai a csanádi székeskáptalannak és püspöknek, hanem az is, hogy innen már csak azért sem várható, illetve mutatható ki túl nagy klerikus utánpótlás, mert azon az amúgy sem túl nagy népsűrűségű területen a középkor végére már zömében ortodox hitű szerbek és románok laktak. A más vallású lakosok nagymérvű beköltözése is az Oszmán Birodalom balkáni térnyerésének és az országba történő egyre gyakoribb betörésének következménye. Jogosan vetődik fel a kérdés: vajon milyen és mennyiben eltérő képet kapnánk, ha a 146 ismeretlen módon bejutott káptalani tagról is rendelkezünk információkkal? Vajon szerepelnének-e javadalmasok az egyházmegye déli területeiről? Sajnos e kérdés valószínűleg megválaszolatlanul fog maradni.

MELLÉKLET

A csanádi székeskáptalan által bírt települések névsora megyénkénti bontásban

Csanád vármegyében:

1. Apátfalva része	30. Mahus
2. Bécs	31. Mahus
3. Belesz része	32. Milátköz része
4. Csanád	33. Millenfalva
5. Kemece	34. Miszelec
6. Szentmihály	35. Nádasd
7. Boldogfalva	36. Nádas(d)
8. Csókás	37. Nádasd(-puszta)/Pusztanádas
9. Dálegyháza	38. (Felső-)Parti
10. Igás	39. (Alsó-)Parti
11. Kéktó-Ráros	40. Sárszó
12. Mágocs	41. Száldobos
13. Mező-Kopáncs	42. Szent-Miklós(teleke)
14. Nemes-Keresztúr része	43. Szinteri/Szintár
15. Erdőspalota fele	44. Vice részei
16. Peres-Kutas része	
17. Szecse	Csongrád vármegyében:
18. Tárkony puszta	45. Serked része
19. Tóti	Külső-Szolnok vármegyében:
20. Újváros része	46. (Tisza-)Földvár
21. Vásárhely része	47. Martfű
22. Csög	Zaránd vármegyében:
	48. Tövisgyház/Tösegyháza

Arad vármegyében:

23. Budafalva	49. Udvard
24. Dorsz	50. Megyer
25. Etre	51. Ócse/Vejthe
26. Etre	52. Szent-András része
27. Horpataka	53. Tivántelek(e) része
28. Keszi részei	54. Zsadány
29. Kovászi	55. Gyülvész

A Szent Üdvözítőről nevezett csanádi társaskáptalan birtokai

Csanád vármegyében:

1. Pap-Keresztúr

Temes vármegyében:

2. Jenő

A csanádi püspök birtokai

Csanád vármegyében:

1. Acsád (→Temes m.)
2. Apátfalva része
3. Belesz része
4. Csanád része
5. Csiga/Csika
6. Csög része
7. Deméng
8. Egres
9. Jani
10. Jára
11. Latorján
12. Loránt
13. Majmat
14. Mégy
15. Nagyszerjén
16. Pabar
17. Pécsk
18. Rétkert része
19. Sajti
20. Szemlek része
21. Szent-Miklós
22. (Kis-)Szent-Péter
23. Tomona
24. Tövisköz része
25. Gottlob
26. Vizesgyán
27. Nagyós
28. Dugoszeliste
29. Babos
30. Telek

Arad vármegyében:

31. Kenderfark pusztá
32. Keszi része
33. Kövesd része
34. Papi
35. Püspökfalva/Püspöki
36. Iregd

Temes vármegyében:

37. Derse/Derzs
38. Kána
39. Lukateleke
40. Monyorós
41. Nádasd
42. Szikszó
43. Szent-György
44. Zombor
45. Murony
46. Zsadány része
47. Kovászi/Kovácsi

Keve vármegyében:

48. Ivánkahida/Jankahida

Torontál vármegyében:

49. Kovászi

Fehér megye:

50. (Szász-)Csanád
51. Holdvilág
52. Monora
53. Sorostély
54. Kis-selyk

Torda megye:

55. Torda város, Szentfalva utca

A káptalani és püspöki birtokok közeléből bejutott kanonokok származáshelyei

1. Páznád
2. Keresztúr
3. Maczedónia
4. Pókaháza
5. Czibakháza
6. Földeák
7. Pordány
8. Szeged
9. Gyula
10. Lippa
11. Újbécs
12. Temesvár
13. Ötvény
14. Ohad / Ohát
15. Cseri
16. Mezősomlyó
17. Mácsalaka
18. Ároki
19. Szentkirály
20. Újnép
21. Teremi
22. Zombor
23. Perjámos/Perjémes
24. Berekszó
25. Nagybessenyő
26. Illye
27. Csama/Csoma
28. Füged

A térképen nem láthatók az egresi ciszterci apátság 16. század eleji *incorporatio*jával a csanádi püspök birtokállományába került erdélyi Fehér megyei birtokok. Egyrészt technikai okokból, másrészt azért, mert senki sem jutott be onnan a testületbe területi kapcsolatok útján. A sávozott területeken a tizedszedés joga a székeskáptalan prépostját illette.

BIBLIOGRÁFIA

- ACTA BOSNAE = *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum registis. Ab anno 925 usque ad annum 1752.* Collegit et digessit P. EUSEBIUS FERMENDŽIN. Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium XXIII. Zagrabiae, 1892.
- ADATTÁR 1873. = *Történelmi Adattár Csanád-egyházmegye hajdanához és jelenéhez III.* Szerk. ORTHMAYR TIVADAR–SZENTKLÁRAY JENŐ. Temesvár, 1873.
- ANJOU-OKLT. = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia.* Budapest–Szeged, 1990–.
- ANJOU-OKM. = NAGY IMRE–TASNÁDI NAGY GYULA: *Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I–VIII.* Budapest, 1878–1920.
- BÁRÁNY 1848. = BÁRÁNY ÁGOSTON: *Temesvármegye emléke.* Nagy-Becskerek, 1848.
- BÉKEFI 1910. = BÉKEFI REMIG: *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig.* Budapest, 1910.
- BLAZOVICH 2002. = BLAZOVICH LÁSZLÓ: A királyi szabad városok jogi helyzete az Alföldön, különös tekintettel Szegedre. In: *Kultúrák találkozása. Ünnepi tanulmányok Olajos Terézia professzornő tiszteletére.* Szerk. MAKK FERENC. Szeged, 2002. 21–31.
- BOROVSKY 1896. = BOROVSKY SAMU: *Csanád vármegye története 1715-ig I. A vármegye általános története.* Budapest, 1896.
- BOROVSKY 1897. = BOROVSKY SAMU: *Csanád vármegye története 1715-ig II. A vármegye részletes története.* Budapest, 1897.
- CSÁNKI = CSÁNKI DEZSŐ: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V.* Budapest, 1890–1913.
- DF = Magyar Országos Levéltár, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
- DL = Magyar Országos Levéltár, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár.
- ENGEL = ENGEL PÁL: *Magyarország a középkor végén.* (CD-ROM)
- ENGEL 1996. = ENGEL PÁL: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II.* Budapest, 1996.
- FEDELES 2005. = FEDELES TAMÁS: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526).* Tanulmányok Pécs történetéből 17. Pécs, 2005.
- FEDELES 2007. = FEDELES Tamás: „Quod tales, omnes, et singuli (...) ad aquam projiciantur” Külföldiek a késő középkori Magyar Egyházban. In: *A pécsi egyházmegye vonzásában. Ünnepi tanulmányok Timár György tiszteletére.* Szerk. FEDELES TAMÁS–HORVÁTH ISTVÁN–KISS GERGELY. METEM Könyvek 63. Budapest, 2007. 23–68.
- GYÖRFFY = GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza I–IV.* Budapest, 1963–1998.
- JUHÁSZ 1941. = JUHÁSZ KÁLMÁN: *A csanádi székeskáptalan a középkorban (1030–1552). A csanádi egyházmegye története II. Káptalanok, szerzetesrendek.* Csanádvármegyei könyvtár 38. Makó, 1941.
- JUHÁSZ 1947. = JUHÁSZ KÁLMÁN: *A csanádi püspökség története V. (1434–1500)* Csanádvármegyei könyvtár 42. Makó, 1947.
- KNAUZ 1863. = KNAUZ NÁNDOR: A budai káptalan regestái 1148–1649. *Magyar Történelmi Tár* 12 (1863) 1–156.
- KOVÁCS 2011. = KOVÁCS JÓZSEF: *Visitatio Canonica a gyulai plébánián (1715–1993).* Szeged–Csanádi Egyházmegyei Könyvtár 1. Szeged, 2011.
- KÖBLÖS 1987. = KÖBLÖS JÓZSEF: *A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan archontológiája 1458–1526.* Forrástudományi segédletek 3. Budapest, 1987.

- KÖBLÖS 1989. = KÖBLÖS JÓZSEF: A fehérvári káptalan vonzaskörzete a középkor végén. In: *A Dunántúl településtörténete VII.* Szerk. SOMFALVI BALÁZS. Veszprém, 1989. 351–370.
- KÖBLÖS 1994. = KÖBLÖS JÓZSEF: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában.* Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12. Budapest, 1994.
- KRISTÓF 2009. = KRISTÓF ILONA: *Egyházi középréteg a késő középkori Váradon (1440–1526)* (PhD-értekezés kézírata.) Debrecen, 2009.
- KUBINYI 2000. = KUBINYI ANDRÁS: *Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén.* Dél-alföldi évszázadok 14. Szeged, 2000.
- LUKCSICS 1931. = LUKCSICS PÁL: *XV. századi pápák oklevelei I. V. Márton pápa (1417–1431)* Budapest, 1931.
- MILLEKER 1913–1914. = MILLEKER BÓDOG: *Délmagyarország középkori földrajza I–II.* (Történelmi és Régészeti Értesítő 1913/I–II. és 1914/I–IV. füzetei „helyett”) Temesvár, 1913–1914.
- MON. VAT. = *Monumenta Vaticana. Historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni Magyar Okirattár I–VI.* Budapest, 2000.²
- OLTVÁNYI 1867. = OLTVÁNYI PÁL: *A csanádi püspöki megye birtokviszonyainak rövid története.* Szeged, 1867.
- ORTVAY 1891. = ORTVAY TIVADAR: *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzék alapján feltüntetve I.* Budapest, 1891.
- PESTY 1876. = PESTY FRIGYES: *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek.* Budapest, 1876.
- PESTY–ORTVAY 1896. = PESTY FRIGYES–ORTVAY TIVADAR: *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez I. 1183–1430.* Temesvármegye és Temesváros története IV. Pozsony, 1896.
- PRAY 1779. = PRAY, GEORGIUS: *Specimen Hierarchiae Hungaricae, complectens seriem chronologicam archiepiscoporum et episcoporum Hungariae cum rudi dioecesium delineatione adiectis, si quae sunt peculiare, praerogativis, ut plurimum ex diplomatibus congestum II.* Posonii et Cassoviae, 1779.
- SCHRAUF 1892. = SCHRAUF KÁROLY: *Magyarországi tanulók külföldön II. Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen.* Budapest, 1892.
- SCHRAUF 1902. = SCHRAUF KÁROLY: *Magyarországi tanulók külföldön IV. Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen.* Budapest, 1902.
- THEINER 1859. = THEINER, AUGUSTINUS: *Vetera Monumenta Historica Hungarum Sacram illustrantia I.* Roma, 1859.
- VERESS 1941. = VERESS ENDRE: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864.* Budapest, 1941.

G. TÓTH, PÉTER

***Territorial Connections in the Personnel of the Cathedral Chapter of Csanád
(1354–1526)***

The aim of this essay is to present the territorial connections in the personnel of the cathedral chapter of Csanád between 1354 and 1526. Territorial links played an important role in filling the vacancies. Clerics from Csanád, from the estates belonging to the cathedral chapter or to the bishop, or even from the neighbourhood of these estates had a great chance to get a benefice.

First we had to reconstruct and map the estates belonging to the cathedral chapter or to the bishop of Csanád. Then we compared the place-names with the given names according to place of origine of the members of the chapter. As a result of territorial links 50 people, that is 49 per cent of the 102 analysed cases, became the member of the cathedral chapter in this way. 39 clergymen of them (38 per cent) got into the chapter simply by territorial connection. In regard to the family and social background of the prebends who got their *stallum* in this way, we have the following results: we found 5 villeins from the estates belonging to the chapter or to the bishop, 2 nobles from families holding estates together with the chapter, 6 people of noble origin, 23 town-dwellers (mainly market town burghers) and 7 villeins from the neighbourhood of the estates belonging to the chapter or to the bishop. There were 2 or 3 residents from Csanád and 5 people of pending origin as well.

Comparing our results with Western Hungarian chapters (as of Buda, Fehérvár, Győr, Pécs, Pozsony) we have found that this way of getting benefice was more significant in Csanád, probably because of Csanád's peripheral character.